

Związki filozofii Józefa Tischnera z koncepcjami Antoniego Kępińskiego i jej psychiatryczne implikacje

Influence of Antoni Kępiński's ideas on Józef Tischner's philosophy and its psychiatric implications

Andrzej K o k o s z k a

Z II Kliniki Psychiatrycznej AM w Warszawie
Kierownik: prof. dr hab. n. med. A. Kokoszka

Summary

Some issues of the philosophy of Józef Tischner, who died in 2000, were inspired by psychiatric works of Antoni Kępiński. They are presented and discussed in the paper and include: recognition of experiences of other men, phenomenon of hideout, phenomenon of mask, relation of power, society of dialogue, salvation dialogue. The opinions of Tischner on psychotherapy according to Kępiński are reviewed. The phenomenological description of value experience by Tischner was an inspiration for the concept of corrective experience of values, which is discussed.

Słowa klucze: przeżycie wartości, czynniki psychoterapeutyczne
Key words: experience of values, psychotherapeutic factors

Pamięci Księdza Profesora Józefa Tischnera

Przedmowa

28 czerwca 2000 roku, po długiej chorobie, zmarł Ksiądz Profesor Józef Tischner, wybitny filozof, teolog, charyzmatyczny myśliciel i autorytet moralny. Trudno wyrazić, jak wielka jest to strata, trudno również przemilczeć to bolesne wydarzenie. Przypomnienie Jego zainteresowań psychiatrią i omówienie tych wątków Jego filozofii, które mogą mieć znaczenie w tej dziedzinie medycyny, wydaje się dobrym sposobem uczczenia Jego Osoby.

Wstęp

Ksiądz profesor Józef Tischner interesował się koncepcjami profesora Antoniego Kępińskiego, którego znał osobiście z naukowych spotkań [1]. W pewnym okresie zafascynował się poglądami Kępińskiego tak bardzo, że w przedmowie do *Myślenia*

według wartości [2, s. 12] napisał: „Antoni Kępiński, lekarz-psychiatra. Ten wie o człowieku więcej niż Freud, Heidegger, Levinas. W moim przekonaniu to pierwsza po polsku odczuta, po polsku napisana, z polskiej dobroci płynąca, a zarazem uniwersalnie mądra, polska filozofia człowieka. Zarazem jakiś niezwykle sposób ratowania człowieka przed światem i przed samym sobą”. To stwierdzenie skłoniło mnie do dogłębnej analizy prac Kępińskiego pod kątem ich znaczenia dla filozofii dialogu. Długotrwałe analizy nie potwierdziły jednak wspomnianych intuicji Tischnera [3]. Co więcej, Tischner w pewnym czasie doszedł do podobnych wniosków. Wyrzucił je w rozmowie ze mną z właściwym sobie urokiem i dosadnością: „W książkach Kępińskiego znajdujemy mnóstwo wspaniałych intuicji filozoficznych, ale jak każdą z nich weźmiemy na warsztat, to okazuje się, że to już było wcześniej przez kogoś powiedziane i to lepiej niż zrobił to Kępiński”. Stwierdził również, że jego zdaniem oryginalnymi koncepcjami Kępińskiego są metabolizm informacyjny oraz aksjologiczna psychiatria. (Tę opinię Tischnera potwierdzają publikacje dotyczące metabolizmu informacyjnego [por. 4, 5, 6, 7, 8] oraz przeżycia wartości [4, 5, 7, 9, 10] i aksjologicznej psychiatrii [11]. W ostatnich latach swego życia Tischner pisał przede wszystkim na tematy dotyczące teologii, filozofii, etyki oraz problematyki społecznej, jednak jego krótkie teksty dotyczące twórczości Kępińskiego [12, 13] wskazują, że był nią nadal zainteresowany.

Zasadniczym celem pracy jest ukazanie związków twórczości Tischnera z psychiatrią, które obejmują dwa zagadnienia:

- wpływu koncepcji Kępińskiego na filozofię Tischnera
- możliwości wykorzystania pewnych implikacji filozofii Tischnera w psychiatrii.

Omówione zostaną najważniejsze, kolejne teksty Tischnera, w których nawiązywał on do koncepcji Kępińskiego, oraz te elementy jego filozofii, które mogą mieć znaczenie w psychiatrii. Charakterystyczną cechą jego wielu tekstów są specyficzne dialogi z autorami inspirujących go dzieł. Niejako na kanwie prezentacji ich idei przedstawiał własne twórcze pomysły. Podobnie wykorzystał również kilka prac Kępińskiego. Zagadnienia z filozofii Tischnera, które sformułował on nawiązując do dzieł Kępińskiego, omówione będą w porządku, w jakim zostały napisane i opublikowane, aby ukazać, że prace Kępińskiego inspirowały Tischnera przez znaczny okres jego życia. Przytaczając cytaty skorzystano jednak z ostatecznych, późniejszych wersji tekstów, zawartych w publikacjach książkowych.

Psychiatryczne inspiracje filozofii Tischnera

Poznanie drugiego człowieka

W *Filozofii wypróbowanej nadziei* (pierwotnie referacie wygłoszonym na posiedzeniu Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w 1973 roku) Tischner [1], nawiązując do *Filozofii schizofrenii* Kępińskiego [14], skoncentrował się na poszukiwaniu odpowiedzi, w jaki sposób jej autor dochodził do swojej wiedzy o człowieku. W tym procesie wyróżnił następujące składniki:

1. Postawa wyjściowa: pozwolić być. Postawa wzajemnego otwarcia się. Pozbycie

się przez terapeutę tendencji do oceniania drugiego człowieka, a skupienie się na jego człowieczeństwie – „uznaniu w drugim jego wolności” [cyt. wg 2, s. 400]. Nie chodzi przy tym o „amoralny” stosunek do drugiego człowieka, ale stworzenie takich warunków, aby drugi człowiek mógł sam siebie ocenić. Rezygnacja z etyki normatywnej pozwala dopuścić do głosu bardziej podstawowe doświadczenie etyczne. „Świadomość sytuacji etycznej budzi się w człowieku, gdy odkrywa, że przed nim stoi drugi człowiek” [cyt. wg 2, s. 401].

2. Dialog: rozumienie. Rozumienie rodzące się w dialogu, polegające na wczuciu się w przeżycia drugiego człowieka. W jego strukturze można wyróżnić przedrozumienie (aby zrozumieć jakiś stan psychiczny, trzeba mieć przynajmniej śladowe jego doświadczenie) i horyzont rozumienia (wspólna płaszczyzna porozumienia).
3. Zmysł rzeczywistości. Pozwala on zachować granice pomiędzy własnym ja a zewnętrznym światem i innymi ludźmi. Ta podstawowa dyspozycja wydaje się oczywista w codziennym doświadczeniu, ale w psychozie dochodzi do jej zaburzeń. W filozofii ten problem pojawia się odnośnie do tzw. momentu tetycznego aktu intencjonalnego, odpowiedzialnego za stwierdzenie istnienia przedmiotu.
4. Zmysł wartości. Obejmuje on nadzieję i swoiste odczuwanie własnego heroizmu.

Fenomen kryjówki

Ludzie z kryjówek [15, 2] to tekst, który Tischner zaliczał do swoich ważnych prac [por. 16, s. 198]. Przedstawione w nim idee zostały sformułowane na podstawie analiz dotyczących systemu wartości i jego patologii w zaburzeniach osobowości opisanych przez Kępińskiego w *Psychopatiach* [17]. W pracy tej Tischner uzasadniał istotne powiązania pomiędzy doświadczeniem nadziei a przestrzenią życia. Przeciwstawił „rzetelną nadzieję”, która stanowi podstawę do otwartego poruszania się w świecie, takiej utracie nadziei, która prowadzi do zamknięcia się „w kryjówce”, w której człowiek chroni się przed światem i innymi ludźmi. Kryjówka występuje w takiej przestrzeni obcowania z drugim człowiekiem, w której dominuje struktura przeciwieństwa. Ten drugi, a priori, przeżywany jest jako wróg, przed którym schronienie daje kryjówka. Każdy człowiek w sytuacji zagrożenia może chować się w kryjówce i opuszczać ją, kiedy minie powód lęku. Przestrzeń nadziei jest „ukształtowaną przez doświadczenie wartości przestrzenią wolności człowieka z ludźmi i wśród ludzi” [cyt. wg 2, s. 417]. Zmiany przestrzeni wolności i nadziei są ze sobą ściśle powiązane. „Kryjówka to miejsce wolności załęknionej, wolności zatroskanej potrzebą chronienia siebie. Otwarta przestrzeń nadziei to przestrzeń wolności zatroskanej potrzebą realizowania wartości” [cyt. wg 2, s. 417].

Tischner szczegółowo omawia też koncepcję systemu wartości i hierarchii wartości Kępińskiego [17] oraz przykłady organizacji przestrzeni obcowania w histerii, psychastenii i anankastii. Przy czym zasadniczą rolę w ich istnieniu przypisuje lękowi, za sposób wyzwolenia z zaburzeń osobowości uznaje „głęboki przewrót w sposobie przeżywania wartości” [cyt. wg 2, s. 425]. „Ściany kryjówki powinny rozpląnąć się w otwartej przestrzeni nadziei. Nadzieja, której jedyną troską było bronić, powinna dojrzeć do nadziei, której troską jest tworzyć” [cyt. wg 2, s. 430]. Warunkiem takich

przemian jest kontakt z drugim człowiekiem i otwarcie się na prawdę. W terapii tych zaburzeń niezbędny jest jego zdaniem współdziałanie psychoterapii z etyką: „pierwsza usuwa przeszkody, druga odsłania przestrzeń i drogę” [cyt. wg 2, s. 430]. Tischner twierdził, że psychoterapia ma bardziej rozwiniętą znajomość patologii niż wiedzę dotyczącą procesu uzdrawiania, a etyka ma większą wiedzę o poczuciu winy niż o nawróceniu, stąd przekraczanie „progu kryjówki zawiera jeszcze wiele tajemnic” [cyt. wg 2, s. 433]. W zakresie terapii zaburzeń osobowości zwrócił uwagę na znaczenie przyznania się do prawdy. Wskazywał, że odwaga, która potrzebna jest do „zrobienia pierwszego kroku” w kierunku zmian, wyrasta z doświadczenia „ochraniającej funkcji prawdy” oraz z doświadczenia „niezniszczalności ludzkiej godności”. Ponadto wykazał, że Kępiński nie sprecyzował znaczenia pojęcia wartości, którym posługiwał się, i stosował je, przede wszystkim, do opisanego przeżywania wartości przez człowieka. „Kępiński nie ma zamiaru rozwijać filozofii wartości. Nie chodzi mu więc o badanie obiektywnej hierarchii wartości, o ustalenie sensu obiektywności w świecie wartości ani związków koniecznych między wartościami a świadomością wartości. Mówi o wartościach tam, gdzie słowo to wydaje się niezbędne, to znaczy wtedy, gdy bierze pod uwagę to, jak człowiek przeżywa siebie” [cyt. wg 2, s. 425].

Fenomen maski

W artykule *Fenomenologia spotkania* [18], wykorzystanym następnie w *Filozofii dramatu* [19], jeden rozdział poświęcony jest masce, w której analizie wykorzystano poglądy Kępińskiego [20]. Maskę rozpatruje Tischner w kontekście fenomenu twarzy, która kryje w sobie coś idealnego, określanego mianem prawdy. W pewnych przypadkach może ona eksponować pewne prawdziwe właściwości z pominięciem innych. Tischner określa jednakże zjawisko „profilem twarzy” [19, s. 64]. Zwraca uwagę na następujące istotne cechy maski:

- jej głównym źródłem jest lęk (za Kępińskim),
- efekt maski jest przeciwny intencji – używa się jej, aby uspokoić siebie i otoczenie, tymczasem potęguje ona niepokój własny i innych osób,
- maska kłamie; nie jest ona jedynie zasłoną, która tylko coś skrywa,
- maska stara się stworzyć ułudę,
- dowodzi zmniejszonego poczucia odpowiedzialności za siebie,
- maska może maskować brak twarzy („beztwarzowość”), w takim przypadku może stanowić drogę do odzyskania twarzy,
- maska wtrąca w przestrzeń obcowania z kimś drugim, w której człowiek chowa się do swojej „kryjówki” – „Maska to – wygląd człowieka przez okno kryjówki” [19, s. 66].

W omawianym artykule Tischner bardziej szczegółowo opisał przykładowo wybrane maski: poczucia niezadowolenia, autoironii, cierpiętніка.

Relacja władzy

W swoim wystąpieniu na symposium: „Antoni Kępiński jako nauczyciel i klinicysta” Tischner [21] rozwinął refleksję nad relacją władzy. Tekst ten wykorzystał jako rozdział „Społeczeństwo dialogu” w książce *Polska jest ojczyzną* [22]. W analizach posłużył się koncepcją „metabolizmu informacyjnego” Kępińskiego [23, 24, 25], wskazując, że relacja władzy nie jest narzucona człowiekowi z zewnątrz, ale wynika z jego wewnętrznej struktury, którą odślania potrójny metabolizm: energetyczny, biologiczny (zachowanie gatunku) i informacyjny. Dla człowieka podstawowe znaczenie ma metabolizm informacyjny, ponieważ umożliwia on wymianę informacji z drugim człowiekiem, a przez to stwarza warunki do zaistnienia dialogu. Wiadomości, jakie uzyskujemy, są „zapośredniczone” przez innych ludzi, którzy „ofiarowują nam świat” [22, s. 141]. Zanim coś staje się „moje”, jest „nie moje” i aby stało się moje, potrzebne jest porozumienie z innymi. „Akt indywidualnego zawłaszczenia jest następstwem ogólnego przywłaszczenia poprzez rozumienie” [22, s. 141].

Prawidłowa relacja władzy oparta jest na strukturach dialogu, natomiast patologiczna władza polega na niszczeniu struktur dialogu, zastępowaniu go przemocą, zmianie poziomej relacji podmiotu do podmiotu na pochyłą relację podmiotu do przedmiotu. Paradoks patologii władzy polega na tym, że prowadzi ona do jednoczesnego wejścia w rolę pana i niewolnika. Jest się panem podwładnych i niewolnikiem przełożonych. Płynący z tej sprzeczności dyskomfort można łagodzić przez utrzymywanie nieustannego poczucia mocy. W ten sposób interpretował Tischner mechanizm okrucieństwa esesmanów wobec ich ofiar w obozach koncentracyjnych, ponieważ alternatywą odczucia przepływającej przez nich siły było poczucie pustki.

Społeczeństwo z perspektywy dialogu

Refleksja nad metabolizmem informacyjnym doprowadziła Tischnera [21] do rozróżnienia trzech rodzajów społeczeństwa:

1. „Społeczeństwo dialogiczne”, które rozmawia – mówi i słucha, stawia pytania i znajduje odpowiedź, samo odpowiada, gdy jest zapytywane.
2. „Społeczeństwo monologiczne”, które jest skazane na monolog lub wiele monologów, które w istocie nie stawia pytań, a tylko powtarza wielokrotnie te same odpowiedzi. Jednak monologi są zrozumiałe i komunikacja jest w pewnym stopniu zachowana.
3. „Społeczeństwo milczące”, które charakteryzuje zanik wszelkiej komunikacji. Może on przybrać formę:
 - milczenia lub
 - szumu informacyjnego, chaotycznych niezrozumiałych wypowiedzi.

Dialog ocalenia

Zagadnienie to poruszone zostało w referacie wygłoszonym na symposium „Humanistyczne wartości dzieła Antoniego Kępińskiego” [26]. Celem ostatecznym dialogu ocalenia jest zawsze jakaś przemiana człowieka. Nie tylko odślania on prawdę, ale również ją „zaszczepia”. Tischner opisał kilka postaci takiego dialogu:

- dialog filozoficzny ma na celu „zaszczepienie mądrości, która przeniknie wszystkie sposoby bycia” [26, s. 328],
- dialog religijny prowadzi do nawrócenia,
- dialog terapeutyczny ma na celu uzdrowienie.

Dialog ocalenia wymaga umiejętności substytucji, czyli postawienia siebie na miejscu kogoś innego na swoim miejscu. Wiąże się on z odpowiedzialnością za siebie i innych. Realizacja tej odpowiedzialności pociąga za sobą potrzebę jednoczesnego ranienia i leczenia. „Jakieś ranienie jest niezbędne, aby mogło powstać leczenie. Czasem trzeba zranić, by móc uleczyć, i uleczyć, by móc zranić” [26, s. 329].

Tischner o psychoterapii według Kępińskiego

Swoje poglądy na temat psychoterapii według Kępińskiego wyraził Tischner w dwóch tekstach: *Antoni Kępiński po latach* [12] oraz *Pytanie o metodę* [13]. W pierwszym z nich, stanowiącym przedmowę do książki *Rozumieć aby leczyć i „podnosić na duchu”: Psychoterapia według Antoniego Kępińskiego* [12], stwierdził, że z prac Kępińskiego wyciągnął wniosek, że wiele zaburzeń równowagi psychicznej wynika z patologii „spotkań” z drugim człowiekiem. W związku z tym terapeuta może pełnić ważną rolę w procesie „odkłamywania” zewnętrznego i wewnętrznego świata chorego, a przez to dopomagać mu w odzyskaniu możliwości spotkania drugiego człowieka. Tischner podkreślił również, iż Kępiński wskazał, że „w myśleniu o chorym i z chorym od wartości uciec nie można”, a nauka nie może abstrahować od zagadnień aksjologicznych, jeśli chce się zająć leczeniem zaburzeń psychicznych, które są w znacznej mierze zaburzeniami w sposobie przeżywania wartości. Kolejny raz bardzo pozytywnie wyraził się o koncepcji metabolizmu informacyjnego, oceniając ją jako co najmniej równorzędną, „jeśli nie lepszą” [12, s.12] od koncepcji Freuda, ponieważ ją ona obejmuje i w szerszym zakresie uwzględnia wymiar świadomości. „Psychoterapia musi się zaczynać od uznania w człowieku tego, co w nim naprawdę ludzkie – świadomość, samoświadomość, zdolność do myślenia i samokrytyki. Idea metabolizmu informacyjnego zakłada takie uznanie” [12, s. 12).

W ostatnim swoim tekście dotyczącym prac Kępińskiego – *Pytanie o metodę* – Tischner [13] ponownie wrócił do ich filozoficznych aspektów. „Myśl Kępińskiego ma jednak również wymiar filozoficzny. Jestem ze swej strony przekonany, że filozofia uwikłana w myślenie Kępińskiego jest ubogaceniem tej myśli. Każdy kierunek psychiatrii ma w swoim tle jakąś filozofię” [13, s. 6]. Podzielał przy tym pogląd [9], że ma ona swoje odniesienia w filozofii dialogu i aksjologii. Tischner wyraził w tym tekście swoje idee dotyczące metody Kępińskiego. „Otóż zaproponowane przez Andrzeja Kokoszkę, zestawienie »obiektywizmu i charyzmy« uświadomiło mi obecność jeszcze jednego »klucza« Klucz ten nazywa się »rozumieniem«, [...] poznać innego, znaczy »rozumieć innego«. Inny jest jak tekst” [13, s. 6], którego zrozumienie wymaga interpretacji. W konkluzji stwierdził: „Nie wiem, czy mam rację, ale wydaje mi się, że celem Kępińskiego było: dotrzeć poprzez rozumienie do wnętrza świadomości innego i odbudować w niej wymiar intencjonalny, a więc wyzwolić ją z błędnego koła,

w które popadła” [13, s.7].

Psychiatryczne implikacje filozofii wartości: doświadczenie wartości i koncepcja korektywnego doświadczenia wartości jako czynnika psychoterapeutycznego

Tischner nie zajmował się psychologią, ani psychiatrią, stąd może pojawiać się pytanie o przydatność jego filozofii w praktyce psychiatrycznej. Odrębności psychologii i filozofii dobrze ujął Ajdukiewicz [27, s. 16.]: „Psychologię obchodzi faktyczny przebieg procesów poznawczych. Stara się ona je opisać, poklasyfikować, i znaleźć prawa rządzące faktycznym ich przebiegiem. [...] faktyczny przebieg procesów poznawczych, którym zajmuje się psychologia, nie interesuje teorii poznania, interesuje ją natomiast to, wedle czego poznanie bywa oceniane, a więc prawda, fałsz, zasadność i bezzasadność poznania”. Pytanie o istotę nie jest zagadnieniem psychologicznym, a jest nim sposób przeżywania istoty, a także zagadnienie braku takiego punktu odniesienia. Psychologia i psychiatria ze swej natury nie dają podstaw do rozstrzygnięć na temat istoty zjawisk, jednak stanowią one pewien punkt odniesienia, zarówno w ocenie sposobu przeżywania wartości pacjenta jak i własnego terapeuty. Filozofia Tischnera zawiera opisy doświadczenia wartości i spotkania z drugim człowiekiem, które nie tylko są prezentacją oryginalnej filozofii, ale ukazują jednocześnie pewne aspekty tych zjawisk, które są stosunkowo słabo poznane w ich psychologicznym wymiarze, a przez to inspirują do badań psychologicznych. Do tej pory jedynie filozofia wartości Tischnera została wykorzystana w psychiatrii. Stanowiła ona inspirację do sformułowania koncepcji korektywnego przeżycia wartości, jako specyficznego czynnika psychoterapeutycznego.

Filozofia doświadczenia wartości

Punktem wyjścia fenomenologicznej filozofii Tischnera jest doświadczenie drugiego człowieka, określane mianem fenomenu spotkania. Posługuje się on w tym celu fenomenologiczną metodą opisu, przedmiotem jest więc zjawisko, tak jak się ono jawi [19]. Tischner wskazuje [28, 19], że „przestrzeń poznawczego obcowania z drugim” ma aprioryczną organizację, która wynika z doświadczenia wartości w fenomenie spotkania. Spotkanie jest zjawiskiem podstawowym, odślanającym aksjologiczny wymiar ludzkiego bytu. Fundamentalne doświadczenie opisuje, zdaniem Tischnera, formuła: „wiem, że mnie rozumiesz, więc jesteśmy” [28, s.70]. W ostatecznym rozrachunku świadomość (wiedza), że zostałem zrozumiany jest we mnie, jednak „propozycja rozumiejąca” pochodzi od drugiego człowieka, który potwierdza we mnie moją rację i moją prawdę i „uznaje w ten sposób, że to, co było we mnie moją osobistą wartością, posiada zarazem charakter uniwersalny i ma udział w ogólniejszej rozumności. Wynikiem takiego obcowania z drugim jest nie tylko określony «rezultat poznawczy», lecz «wydarzenie egzystencjalne», stwarzające szczególną więź międzyludzką, będące trwałym nabytkiem samoświadomości człowieka” [28, s. 69-71].

Dla Tischnera [2] źródłem wszystkich przeżyć aksjologicznych jest spotkanie

z drugim człowiekiem, spotkanie rozumiane jako niezwykle wydarzenie, doświadczenie transcendencji i inności drugiego człowieka. Towarzyszy mu przekonanie, że ten drugi człowiek jest wobec mnie bez masek i zasłon, i choć zwykle nie jest się w stanie opisać tego, co zachodzi w trakcie spotkania, to nadaje ono nowe znaczenie naszemu życiu i otaczającemu światu. „Spotkać to oznacza osiągnąć bezpośrednią naoczność tragiczności przenikającej wszystkie sposoby bycia Drugiego” [2, s. 487], to „doświadczyć źródłowo jakiegoś konkretnego dobra i zła, jakiejś tragiczności, jakiejś wolności oraz głosu imperatywu kategorycznego, który od drugiego doszedł ku niemu” [2, s. 489]. Przeżycie spotkania wprowadza w jakąś, jedyną w swoim rodzaju, osobistą prawdę spotkanego człowieka.

„Wewnętrzna przestrzeń świadomości ma sens agatologiczny i porządkuje się wedle zasady ważności” [29, s. 278]. Jest ona wrażliwa na możliwość zła, a pozostająca z nim w konflikcie nadzieja jest „nosicielką dobra”. Omawiana przestrzeń jest hierarchiczna. Tischner rozróżnia dwa doświadczenia wartości. Pierwsze, doświadczenie agatologiczne, jest doświadczeniem odsłaniającym. Odsłania ono fakt, że świat, w którym żyjemy, nie jest takim światem, jakim może i powinien być. „Agaton” oznacza w języku greckim dobro. Doświadczenie agatologiczne pozwala odróżnić dobro od zła. Jest ono zarazem „radykalnym doświadczeniem metafizycznym, bo to ono skłania nas do tego, abyśmy stawiali znaki zapytania nad istnieniem, ono uczy rozróżniać pełnię od niepełni, istnienie od istoty, formę od materii, przyczynę od skutku” [2, s. 490]. Towarzyszy temu poczucie buntu. Po tym doświadczeniu, a raczej, używając sformułowania Tischnera „nad nim”, przychodzi doświadczenie aksjologiczne, którego rdzeniem jest doświadczenie określone słowami: „Jeśli chcesz, możesz ...”. Jest to doświadczenie projektujące. Zakłada ono nadzieję, poczucie siły i istnienie „zmysłu rzeczywistości”, który odsłania, jakie wartości są możliwe do zrealizowania. Kieruje na drogę radykalnej przemiany wewnętrznej, konwersji, nawrócenia. „Doświadczenie agatologiczne dotyczy bycia w świetle dobra, doświadczenie aksjologiczne dotyczy bycia w świetle tego, co wartościowe” [2, s. 491].

Zdaniem Tischnera [30], należy przyjąć odmienne ideały racjonalności w badaniu przyrody i świata międzyludzkiego, a zwłaszcza w opisie spotkania i doświadczenia aksjologicznego. Rozróżnia on „rozum monologiczny”, służący do badania sceny z pozycji „idealnego obserwatora” oraz „rozum dialogiczny”, przejawiający się jako siła osądu, ustanawiającego miejsce człowieka w dramacie ludzkim. Rozum ten otwiera się na spotkanie człowieka z człowiekiem. Siła osądu rozumu dialogicznego tkwi w mądrości, mającej udział w tym, co absolutnie dobre. Spotkanie wymyka się dyskursywnemu opisowi rozumu monologicznego. Spotkanie jest tajemnicą, a tajemnicę przeciwstawia się zagadce. Zagadkę można rozwiązać, tajemnicę można jedynie doświadczyć. Doświadczenie aksjologiczne wskazuje na to, co wartościowe. Aby jednak do niego doszło – wcześniej, w spotkaniu, musi się ujawnić w pełni dialogiczna struktura człowieka.

Zusammenfassung

Einige philosophische Fragen des im Jahre 2000 verstorbenen Józef Tischner wurden durch die psychiatrischen Arbeiten von Antoni Kępiński beeinflusst. Sie wurden in der geschichtlichen Reihenfolge dargestellt und umfassen folgende Problematik: Kennenlernen eines anderen Menschen, Phänomen der Versteckung, Maskenerscheinung, Herrschaftsreaktion, Dialoggesellschaft, Dialog der Rettung. Die Aussagen von Tischner über Psychiatrie nach Kępiński wurden auch besprochen. Andererseits wurde auch die philosophische Beschreibung einer Werterfahrung nach Tischner dargestellt, die zu einer Inspiration zur Definierung der Idee des therapeutischen Faktors wurde – die Beschreibung eines korrekativen Werterlebnisses.

L'influence des conceptions d'Antoni Kępiński sur la philosophie de Jozef Tischner et ses implications psychiatriques

Résumé

Certaines conceptions de J. Tischner, mort en 2000, sont inspirées par les travaux psychiatriques de Kępiński. L'auteur de cet article les décrit dans l'ordre historique en présentant les problèmes: connaissance de l'autre homme, phénomène de la cachette, du masque, relation du pouvoir, société du dialogue, dialogue du salut. On présente aussi les opinions de Tischner concernant la psychothérapie selon Kępiński et la description philosophique de l'expérience des valeurs élaborée par Tischner. Cette expérience des valeurs inspire la conception du facteur thérapeutique – l'expérience correctrice des valeurs.

Piśmiennictwo

1. Tischner J. *Filozofia wypróbowanej nadziei*. Znak 1974; 26: 331–345.
2. Tischner J. *Myślenie według wartości*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; 1982.
3. Kokoszka A. *Znaczenie twórczości Kępińskiego dla filozofii dialogu*. Kwart. Filoz. 1992; 20: 29–51.
4. Kokoszka A. *Rozumieć, aby leczyć i „podnosić na duchu”*. *Psychoterapia według Antoniego Kępińskiego*. Kraków: Collegium Medicum UJ; 1996.
5. Kokoszka A. *Korektywne przeżycie aksjologiczne w psychoterapii*. *Psychoter.* 1997; 2 (101): 45–50.
6. Kokoszka A. *Metabolism of information as a model of human experiences*. *Int. J. Neurosc.* 1999; 97: 169–178.
7. Kokoszka A, Bielecki A, Holas P. *Mental organization according to the metabolism of information model and its mathematical description*. *Int. J. Neurosc.* 2001; 107: 173–184.
8. Kokoszka A, Popiel A. *Metabolism of information according to Antoni Kępiński as a cognitive approach to psychotherapy*. *Complex. Camb.* 2000; 9: 78–84.
9. Kokoszka A. *Jak pomagał i leczył profesor Antoni Kępiński*. Kraków: Wydawnictwo Medycyna Praktyczna; 1999.
10. Kokoszka A, Curyło A. *Concept of the corrective axiological experience in psychotherapy and its preliminary clinical illustration*. *Existenzanal.* 1999; 1: 24–27.
11. Jakubik A. *Dzieło*. W: Jakubik A, Masłowski J, red. *Antoni Kępiński: człowiek i dzieło*. Warszawa; PZWL; 1981, s. 209–427.
12. Tischner J. *Antoni Kępiński po latach (Przedmowa)*. W: Kokoszka A. *Rozumieć, aby leczyć i «podnosić na duchu»*. *Psychoterapia według Antoniego Kępińskiego*. Kraków: Collegium Medicum UJ; 1996, s. 9–13.
13. Tischner J. *Pytanie o metodę (Przedmowa)*. W: Kokoszka A. *Jak leczył i pomagał profesor Antoni Kępiński*. Kraków: Medycyna Praktyczna; 1999, s. 5–7.

14. Kępiński A. *Filozofia schizofrenii*. Neurol. Neurochir. i Psychiatr. Pol. 1965; 15: 597–603.
15. Tischner J. *Ludzie z kryjówek*. Znak 1978; 30: 57–72.
16. Michnik A, Tischner J, Żakowski J. *Między Panem a Plebanem*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; 1995.
17. Kępiński A. *Psychopatie*. Warszawa; PZWL: 1977.
18. Tischner J. *Fenomenologia spotkania*. Anal. Cracov. 1979; 10: 73–98.
19. Tischner J. *Filozofia dramatu*. Paris: Editions Du Dialogue; 1990.
20. Kępiński A. *Poznanie chorego*. Warszawa; PZWL: 1978.
21. Tischner J. *Refleksje nad dziełem Antoniego Kępińskiego*. Przegl. Lek. 1983; 40: 855–859.
22. Tischner J. *Polska jest ojczyzną*. Paris: Editions Du Dialogue; 1985.
23. Kępiński A. *O biologiczny model w myśleniu psychiatrycznym*. Psychiatr. Pol. 1970; 4: 373–378.
24. Kępiński A. *Rytm życia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie; 1972.
25. Kępiński A. *Schizofrenia*. Warszawa; PZWL; 1994.
26. Tischner J. *Kilka słów o dialogu ocalenia – Pamięci Antoniego Kępińskiego*. Przegl. Lek. 1988; 45: 115–125.
27. Ajdukiewicz K. *Zagadnienia i kierunki filozofii*. Kraków; Czytelnik; 1949.
28. Tischner J. *Przestrzeń obcowania z drugim*. Anal. Cracov. 1977; 9: 67–86.
29. Tischner J. *Spór o istnienie człowieka*. Kraków: Wydawnictwo Znak; 1998.
30. Tischner J. *Między pytaniem a odpowiedzią, czyli u źródeł obiektywności*. Studia Filozoficzne 1983; 210–211: 115–125.
31. Kokoszka A. *On psychology of values experiencing. A suplementum to an evoluntary level model of the main states of consciousness*. Imagin. Cogn. Personal. 1991–1992; 11: 75–84.
32. Kokoszka A. *Specyfika kontaktu psychoterapeutycznego opisanego przez Antoniego Kępińskiego*. Przegl. Psychol. 1991; 79(4): 53–64.
33. Kokoszka A. *The concept of corrective experience of values and its inspirations: Axiology of Józef Tischner and axiological psychiatry of Antoni Kępiński*. Construct. Hum. Sc. 2000; 5: 43–52.

Otrzymano: 17.08.2000

Zrecenzowano: 28.09.2001

Przyjęto do druku: 30.10.2001

Adres: II Klinika Psychiatrii AM
03-242 Warszawa
ul. Kondratowicza 8

